
SLAVISTIKA, KOMPARATIVISTIKA, SLOVANI IN SREDNJA EVROPA

Miloš Zelenka: Literární věda a slavistika. Praha: Academia, 2002. 259 str.

Miloš Zelenka (rojen leta 1961), sodelavec Inštituta za zgodovino znanosti Češke akademije znanosti v Pragi, raziskuje zgodovino češke in slovaške literarne vede, vpetost obeh v svetovne miselne tokove (pritegnejo ga zlasti transnacionalne izmenjave in selitve znanstvenikov), preučuje češko-slovaške literarne odnose, piše o smereh literarne teorije in primerjalne književnosti, v zadnjem času pa med drugim skuša dopolniti podobo dela Matije Murka, slovenskega literarnega zgodovinarja, komparativista, slavista in etnologa, ki je – po svoji zgodnji, bleščeči avstrijski in nemški univerzitetni karieri – vtisnil neizbrisen pečat češki slavistiki prve polovice 20. stoletja in tako rekoč dal ime njenemu celemu obdobju.¹ Zelenka je skupaj z Ivom Pospíšilom z Masarykove univerze v Brnu napisal knjigo o – pri nas manj znanem – češkem obdobju znamenitega, pozneje v ZDA delujočega komparativista Renéja Welleka, soavtorja *Literarne teorije*, 'matere vseh literarnih teorij' (*René Wellek a mezyválečné Československo: ke kořenům strukturální estetiky*, Brno, 1996); pričujoči izbor študij o literarni vedi in slavistiki, posebej o njunih primerjalnih metodah, pa je njegov samostojni knjižni prvenec.

Zelenkove študije, zbrane v knjigi *Literarna věda in slavistika*, sodijo v metodologijo literarne vede, posebno literarne zgodovine, primerjalne slavistike in primerjalne književnosti. Natančno izrisani, bibliografsko zajetno podloženi in poznavalski historiatni diskusij, ki so jih od 19. stoletja do danes slavisti, komparativisti, esteti, literarni kritiki in zgodovinarji (na Češkem, Slovaškem, Poljskem, v Rusiji, Nemčiji, ZDA, Franciji, Nemčiji, Italiji in drugod) posvečali ciljem, metodam in vlogam svojih strok, so ocenjeni v luči njihove sodobne povednosti in veljavnosti. Lahko torej rečemo, da Zelenka (post)modernim koncepcijam literarne vede išče podlage v zgodovini stroke. Prvi del knjige, naslovljen Metodološka križišča, se v glavnem ukvarja s perspektivami literarnovedne slavistike, zlasti kolikor se tičejo sodobne komparativistike; precejšnjo pozornost namenja Zelenka problematiki Srednje Evrope in pojmu svetovne književnosti. Eno od poglavij posveča tudi genetični kritiki oziroma manuskriptologiji, ki se je od poznih 70. let 20. stoletja uveljavljala v Franciji, na Poljskem in Češkem; to je metoda tekstonkričnega raziskovanja in interpretiranja verzij literarnega dela, ki sledi razvijanju, cepitvam in potencialom pomena v procesu produkcije teksta.² V drugem delu so zbrane podrobnejše študije iz zgodovine slavistične literarne vede v obdobju med obema svetovnjima vojnama, in sicer o Jakobsonovih pogledih na literarno zgodovino, strukturalno poetiko in verzologijo, o literarni sociologiji in primerjalni metodologiji pri Karlu Krejčiju,³ pojmovanjih »slovanske vzajemnosti« na Češkem in Slovaškem, vplivu Nietzschejeve kritike antikvarne zgodovine na koncepcijo literarnega zgodovinopisja pri zgodnjem Welleku itn.

V *Literarni vedi in slavistiki* se Zelenka pridružuje prizadevanjem sodobnih slavistov (denimo Bogusława Bakule, Riccarda Picchia, Ivana Dorovskega, Iva Pospíšila ali Zvonka Kovača),⁴ da bi slavistično literarno vedo na novo

osmislili in njen diskurz tematsko, pojmovno in metodološko prenovili, tudi zato, ker so se v zadnjih dveh ali treh desetletjih 20. stoletja – sredi bržčas epohalnih družbeno-zgodovinskih pretresov, procesov in preobratov – temeljito preuredile tudi ostale humanistične discipline. Mislim predvsem na padec železne zavesle leta 1989, tj. na konec bipolarnega blokovskega delitve Evrope, s katerim je vsaj na Zahodu precej upadlo zanimanje za znanja, povezana z nekdanjo Sovjetsko zvezo in s slovanskim svetom pod vladavino varšavskega pakta. Zelenka ugotavlja, da slavistika, zlasti tista, ki je temeljila na meddisciplinarnem, tudi zgodovinsko-politološkem obravnavanju določenega območja oziroma areala (*East-European Studies*), naenkrat ni bila več potrebna kot dobaviteljica izvedenskih mnenj za sprotno politiko (str. 7-8, 11-15). Struktura svetovnega sistema se je začela podrežati dominantni globalizacije, ki je v svojem ekonomskem, političnem in transkulturnem imperializmu/ekspanziji zgostila prostor sveta – z geopolitično hierarhijo obrobja in metropole vred – in ga teleskopsko seslojila v množici lokalitet. (Treba je dodati, da nas izničena razdalja do drugačnih kulturnih vzorcev, v nasprotju z milenaristično utopijo konca zgodovine in postmoderne multikulturalnosti, dandanes meče v kaotično nepredvidljive trke civilizacij in fundamentalizmov, ki se lahko zgodijo kjer koli.)⁵ V takšnem okolju, ki bolj kakor kadarkoli v preteklosti poudarja pragmatično-racionalna merila dobička in uporabnosti znanja tudi na polju znanstvenih in univerzitetnih politik, so se tradicionalne filološke discipline in njihovi institucionalni sedeži prisiljeni soočati z vprašanjem preživetja – slavistične inštitute in oddelke že množično krčijo ali celo ukinjajo, jih združujejo z drugimi filologijami itn.⁶ Literarne vede se na menjavo družbenega ozračja v glavnem prilagajajo tako, da se vse tesneje povezujejo s historično-sociološkimi in kulturološkimi raziskavami.

Zelenka v svoji knjigi odgovarja na takšne izzive s stališčem, oprtim na zanesljivo poznavanje zgodovine in aktualnega stanja stroke, tako domače kakor tuje: slavistika je še vedno relevantna disciplina najprej zato, ker v okvirih literarne vede na res kompetenten način združuje raziskave jezika, literature, družbe, prostora in kulture, tako da se lahko samozavestno pomeri s pogosto precej bolj eklektično konkurenco t. i. kulturnih študijev; zmožna je namreč 'formalistične', strukturalne, stilistične analize literarnih besedil in žanrov domišljeno povezati s hermenevitično razlago, z zgodovino njihovega delovanja in recepcije, pa tudi z družbenozgodovinsko obravnavo njihovih pomenov in funkcij. Zelenka se na več mestih svoje knjige zavzema, naj slavistika brez omahovanja naveže čimbolj fleksibilno mrežo povezav z drugimi zgodovinsko-pisnimi, družboslovnimi in politološkimi disciplinami, vendar pa naj interdisciplinarnosti navkljub ohrani tako tradicionalno filološko jedro – ukvarjanje z jezikom in slovstvom – kakor tudi težišče na strukturalno-morfoloških koncepcijah.⁷ S tem se stroka lahko izogne nevarnosti eklekticizma in diletantizma, kakršno je Zelenka zaznal na XII. Mednarodnem slavističnem kongresu v Krakovu (1998).⁸ Za predlagano usmeritev ponuja stroki izhodišča že bogata dediščina slavistike in (primerjalne) literarne vede, ki poteka iz delovanja ruskega formalizma, praškega lingvističnega krožka, praške in brnske komparativistike, poosebljajo pa jo Roman Jakobson, Jan Mukařovský, Frank Wollman, Karel Krejčí, René Wellek, sicer tudi glavni protagonisti Zelenkove monografije. Zelenkova apologija slavistične literarne vede v današnjih razmerah gre, vsaj po mojem mnenju, v pravo smer, ko vztraja pri ohranitvi filološkega jedra interdisciplinarnosti, čeprav je avtor v formulacijah razmeroma zadržan, nekoliko kompromisen. (Tudi v širši literarni vedi smo lahko pred

časom naleteli na podobno tezo, da je namreč v tekmi s kulturnimi študiji za teorijo književnosti najbolj pragmatično, da se, na videz paradoksalno, ukvarja s tistim, česar je bila pravzaprav vajena – z razvijanjem in preizkušanjem pretanjene analitičnega orodja za razumevanje najkompleksnejših rab jezika, ki se dogajajo prav v klasičnih literarnih besedilih.)⁹ Ko bi Zelenka pri temeljitejši razdelavi koncepta slavistične literarne vede, ki jo vidi na križišču med kulturologijo in filologijo, uporabil kategorije in logiko semiotike, hermenevtike, teorij diskurza, poststrukturalistične dekonstrukcije, sistemskih pristopov in novega historizma (da je z njimi seznanjen, tudi v tej knjigi sicer prepričljivo pokaže), bi bila zev med morfološko imanenco jezika in družbenohistoričnim kontekstom prav gotovo vsaj ustrezno tematizirana, če ne sploh presežena.

Slavistika je, kot poudarja Miloš Zelenka, še vedno zanimiva – posebno za nove tokove literarne komparativistike – tudi zaradi svoje primerjalne metodologije in pa predmetnega področja, ki ga je z njo zasnovala. V resnici se je stroka kot območje znanstvenega razpravljanja vzpostavila ravno s primerjalnim pogledom. Na primerjalnem ugotavljanju sorodnosti jezikov je, podobno kot primerjalna germanistika ali romanistika, utemeljila svoj asemblaž tem, problemov, pojmov in miselnih orodij, s katerim je očrtala in artikulirala svojo spoznavno totaliteto ('slovanski' prostor, jeziki, zgodovina, običaji, družba, politika, kultura itn.). Primerjalna metoda je torej slavističnemu jezikoslovju, etnologiji, folkloristiki in literarni zgodovini tako rekoč vrojena, a od Dobrovskega, Kopitarja in drugih 'patriarhov slavistike' iz zgodnjega 19. stoletja naprej tudi obremenjena z lingvocentričnim modelom starega historizma. V skladu s tem so podobnosti med jeziki izraz naravnega (rasnega, biološkega) in kulturnega sorodstva, skupnega porekla.

Že klasična primerjalna slavistika 20. stoletja (na primer Matija Murko, Frank Wollman, Dmitrij Čiževski in Josef Matl)¹⁰ je vseskozi iskala pot med inercijo lingvocentrizma in drugačnimi primerjalnimi metodami, ki so izhajale iz 'dejanskih stikov' med kulturami in se lotevale idejnih, tematskih, motivnih, družbeno-historičnih podobnosti in razlik med njimi, ne da bi pri tem jezikovni sorodnosti pripisovale odločilen pomen. Jezikovna sorodnost ne pomeni nujno tudi kulturne podobnosti, tega nas je naučil vsaj Ivan Cankar v predavanju *Slovenci in Jugoslovani* (1913). Tudi slavistična literarna zgodovina se je tega bolj ali manj zavedala, ko je poudarjala, da so po najstarejših obdobjih, ko je prevladovalo sorodno ustno slovstvo, med Slovane zarezali odločilni ločevalni dejavniki, kakršni so bili denimo vpliv katolicizma in nemškega jezikovno-kulturnega prostora na Čeha, Slovake, Poljake in Slovence, delovanje pravoslavne, ruske in grško-bizantinske tradicije na Bolgare, Makedonce in Srbe ali turške nadoblasti na Bošnjake in ostale južne Slovence. Obenem pa so slavistične primerjalne raziskave navrgle kopico dokazov, da zaradi jezikovne bližine in skupne preteklosti med posameznimi slovanskimi kulturami vendarle obstajajo stičišča – to velja denimo za žanre, motive in teme folklornega slovstva, katerih selitve iz jezika v jezik je raziskoval Frank Wollman, ter za njihove medbesedilne transpozicije v umetno literaturo. Zelenka (str. 22-25) omenja, da je celo Roman Jakobson omahoval med popolnim zanikanjem kakršnih koli sorodnosti med Slovani z izjemo jezikovnih – iskanje vzporednic med njimi je imel za znanstveno mitotvorje – in priznavanjem analogij, ki naj bi omogočale razvoj primerjalne slovanske poetike.

Prav tako je dejstvo, nanj opozarja tudi Zelenka (17-20), da so posamezne skupine slovanskih ljudstev (vzhodna, zahodna ali južna) živele na prostorih,

ki so bili zvečine stični, povezani ali celo skupni, zato so ta ljudstva ohranjala medsebojne stike, nanje so vplivala še skupna kulturna središča, iste državno-politične danosti, verski tokovi in institucije, na primer misija Cirila in Metoda, reformacijska gibanja, sredotežna vloga Dunaja, Gradca, Prage ali Lvova, habsburški ali sovjetsko-komunistični državni oziroma ideološki okvir. Še več: isti teksti, avtorji in bralci so se sočasno ali zaporedoma udeleževali več etnično-jezikovno diferenciranih literarnih sistemov (na primer *Slovo o polku Igorove* v ruski in ukrajinski tradiciji, Jan Kollár v češki in slovaški literaturi, Stanko Vraz v slovenski in hrvaški, Czesław Miłosz v poljski in litovski književnosti), na istem območju pa so sobivale in/ali si sledile jezikovno raznovrstne književnosti, na Kranjskem denimo latinska, nemška, slovenska, deloma še italijanska. Zato je razumljivo, da je tudi med književnostmi slovanskih etnij prihajalo do interakcije in da se je, kot ugotavlja Zelenka, sčasoma nakopičila celo zaloga nekakšnih občih mest oziroma topike duhovnega življenja, narodnostne misli (19). Spomnimo se samo na podobje 'matere Slave', 'hčer in sinov Slave', na sovražne upodobitve narodnih odpadnikov in Nemcev ali na klišeizirane like ljudskih pevcev (guslarjev) v 'prerodnem' 19. stoletju!

Še posebej izrazita je bila takšna izmenjava v obdobjih od prve polovice 19. stoletja do sredine 20. stoletja, ko se je oblikovala zavest o slovanski vzajemnosti in vstopila v kulturne programe, politično ideologijo in umetniški okus (predvsem) srednjeevropskih in južnih Slovanov. Ta zavest je neposredno, včasih pa tudi s politično zaslombo ali prisilo, kakršno je poznal denimo jugoslovanski unitarizem ali sovjetski 'proletarski internacionalizem', spodbujala medsebojne kulturne stike, objave, prevode, zgledovanje, poleg tega pa zaznamovala še pojmovnik, podobje, žanrsko-formalne repertoarje posameznih literatur oziroma, v nekaterih primerih, navdihnila snovanje umetno poenotenega jezikovno-kulturnega vzorca (panslovanstvo, slovanofilstvo, ilirizem, jugoslovanstvo ipd.).¹¹ Vse to kaže, da je v primeru slovanskih književnosti smiselno uporabljati pojma »medliterarna skupnost« oziroma »medliterarni centrizem«, ki ju je vpeljal vodilni, zdaj že pokojni slovaški komparativist Dionýz Ďurišin,¹² precej pa ju uporablja tudi Zelenka (64-67 in drugod) in ju dopolnjuje s termini areal ter regija in cona – slednja je povzel po češkem primerjalcu Slavomíru Wollmanu.

Medliterarne skupnosti so različno strukturirane in utemeljene: etnično, jezikovno, ozemeljsko, državno-administrativno, kolonialno, versko ali ideološko (na primer češko-slovaška, rusko-ukrajinska, jugoslovanska, sovjetska, zahodnoevropska, nordijska, slovanska, romanska, švicarska, britanska, nemško-avstrijska, frankofona, komunistična, islamska itn.). Ena sama nacionalna književnost zato lahko pripada več medliterarnim skupnostim. Medliterarni centrizem pa je pojem, ki ga je Ďurišin oblikoval po zgledu 'evropocentrizma',¹³ a je precej stišal njegov kritični prizvok. Gre za težnjo po kulturnem povezovanju, koheziji, a tudi notranjem medsebojnem razločevanju razmeroma avtonomnih enot (jezikovno-etnično lahko tudi raznorodnih), ki zgodovinsko obstajajo v sosesčini, stopajo v dejanske stike, se zapletajo v konflikte; na geopolitično razmeroma natančno omejenem ozemlju se tako oblikuje skupen imaginarij, ki dani centrizem ločuje od drugih, zlasti močnejših, kolonialnih centrizmov, vendar pa je nabit z latentnimi ali odkritimi protislovji. Kot odgovor hegemonističnemu 'okcidentocentризmu' so se po zemeljski obli razvijali bolj omejeni medliterarni centrizmi, od srednjeevropskega in sredozemskega do afriškega in latinskoameriškega. S koncepcijama medliterarne skupnosti in centrizma se primerjalna književnost iz Nitre in Bratislave (nanjo

se Zelenka kar tesno navezuje) pridružuje zanimanju nekaterih zahodnih komparativistov za zemljepisne in geopolitične dejavnike, ki oblikujejo življenje, vsebine, funkcije in čezmejne izmenjave književnosti – takšna smer je na primer geokritika, ki jo Bertrand Westphal s sodelavci razvija v Limogesu.¹⁴ Medliterarna skupnost in medliterarni centrizem sta v raziskavah Đurišine primerjalne šole opredeljena kot zgodovinsko spremenljivi, dinamični območji interakcije med književnostmi, ki tvorita posebne kulturne enote, literarne (poli)sisteme oziroma procese; omenjene enote so – to poudarja tudi Zelenka (59-64, 99-121) – s samosvojimi dejavniki, motivacijami, cilji, repertoarji tekstov in konvencij nezanesljiva vmesna stopnja med posameznimi nacionalnimi literaturami in t. i. svetovno književnostjo. Slednje Đurišin ne razume niti kot skupek soobstoječih nacionalnih literatur niti kot idealni ansambel izbranih del, ki z odličnostjo presegajo svoj čas in domače okolje, temveč kot heterogeni, inter- in transkulturni ter policentrični sistem, sestavljen iz mnogih podsistemov in zgodovinskih procesov medkulturnega komuniciranja. Svetovna književnost je po Zelenki (106-107) tudi pojem, nekakšna regulativna ideja. Avtor *Literarne vede in slavistike* z navedbo praškega komparativista Vladimíra Svatoña pripominja, da so predstave o 'svetovnosti' in njim ustrezne strategije branja historične in zato potrebne hermenevitične razlage (99-110).

Izhodišče in cilj 'tradicionalne' primerjalne književnosti je bila večinoma nacionalna literatura v njenih razmerjih do drugih nacionalnih književnosti in totalitet, denimo svetovne književnosti. V novejši primerjalni književnosti je taka koncepcija postala obsoletna. O tem pričajo cvetoče primerjalne raziskave regij (na primer Sredozemlja, Latinske Amerike), mikroregij (alpsko-jadranske), multikulturnih in poliliterarnih okolij (književne prakse ZDA in Indije), transnacionalnih, versko povezanih kulturnih enot (arabska, islamska), kolonializma in postkolonialnih književnosti (Karibi, Afrika) itn. Nanje se odziva ne samo Đurišin, temveč tudi Zelenka, ki je očitno naklonjen komparativistom, kakršni so Susan Bassnett, Armando Gnisci, Franca Sinopoli, Steven Tötösy ali Peter V. Zima.¹⁵ V tej perspektivi tudi slavistična literarna zgodovina lahko samozavestno stopi v družbo primerjalnih študijev geokulturnih mikro- in makroobmočij in se z njimi vred uveljavi kot korektiv latentnemu evropocentризmu (okcidentalizmu) ali nacionalizmu 'klasične' primerjalne književnosti ter temeljito prevpraša kolonialne opozicije med velikimi in malimi jeziki, zgodovinskimi in nezgodovinskimi narodi, ustvarjalnimi in sprejemajočimi kulturami ali naprednimi in zamudniškimi literaturami.¹⁶

Kolikor lahko presodim, razrešuje Zelenka dileme o današnji relevantnosti slavistične literarne vede prav z vztrajnim opozarjanjem na smiselnost obravnave 'slovanskosti' kot ideologema (ali, po Benedictu Andersonu, »zamišljene skupnosti«) in konstitutivne razločevalne poteze pri oblikovanju geopolitično oziroma ideološko določenih medliterarnih skupnosti ali centrizmov; takšna optika je dragocena posebno v kontekstu primerjalnih raziskav književnosti in kultur Srednje Evrope.

O tematiki Srednje Evrope, ki jo je – z zavestnim ali nezavednim spregledom izvirne ideje Friedricha Naumanna iz leta 1915, ki je imela izrazito nemško imperialno tendenco – ravno med razkrojem sovjetskega bloka in komunističnega režima ter približevanjem demokraciji v razpravljanje strateško lansirala oporečniška kulturna publicistika (Milan Kundera, Drago Jančar idr.), je bilo napisanega že ogromno, tudi na Slovenskem.¹⁷ Steven Tötösy je pred

časom, na podlagi dobrega pregleda nad sodobnimi diskusijami o srednjeevropskih literaturah in kulturah, Srednjo Evropo opredelil kot geopolitični prostor med vključno Avstrijo in zahodno Ukrajino, bivšo Vzhodno Nemčijo in nekdanjo Jugoslavijo, ki zajema pokrajino kultur z realnimi ali zamišljenimi, spremenljivimi podobnostmi, izvirajočimi iz njihove udeležbe v skupnih zgodovinah, kulturnih praksah, institucijah, družbenih in vedenjskih konvencijah itn.; odločilno zanjo je, da je kljub sredotežni samonanašalnosti posameznih kultur, ki jo sestavljajo, prostor vmesne obrobnosti (*in-between periphery*), vpet med dominantne centre kolonialne moči, zlasti zahodnega in sovjetskega.¹⁸

Zelenka se pridružuje označitvam Srednje Evrope kot območja, ki je prehodno, mnogonarodno in polifono. Vsaka od množstva srednjeevropskih književnosti se umešča v neko obmejno cono, je *borderline*, kot bi rekel Tomislav Longinović. Srednjeevropski literarni prostor se da po Zelenki razumeti vsaj na tri načine, in sicer kot:

- a) ohlapna združba raznorodnih nacionalnih literatur, ki so povezane samo kulturnozgodovinsko oziroma s skupno ali analogno preteklostjo;
- b) ozemeljska, deloma geopolitična celota, ki jo je možno opredeliti kot kulturno enoto z lastno, svojevrstno literarno produkcijo;
- c) medliterarni centrizem srednjeevropskih literatur, ki se poraja v komunikacijskih dejanjih oziroma literarnem obtoku znotraj omenjenega kulturnega prostora; centrizem se naslanja na genetsko ali tipološko sorodne literarne strukture.

Zelenka zagovarja tretjo koncepcijo, saj si je z njo mogoče razložiti medkulturni slovstveni obtok motivov, snovi, idej in tem. Prehode med literaturami in literarnimi repertoarji v različnih etničnih jezikih je v Srednji Evropi olajševala dokaj razširjena dvojezičnost pisateljev in bralcev, pa tudi njihove pluriliterarne pripadnosti. Kot nezanevarljiva sestavina srednjeevropskega centrizma se kompleksu germanskih, romanskih, ugrofinskih in židovskih kultur pridružuje medliterarna skupnost Slovanov, predvsem zahodnih in južnih. Že ta skupnost na sebi, še bolj pa srednjeevropski medliterarni centrizem kot takšen, nastopa sicer kot enota, po drugi strani pa vseskozi razpada na komponente, ki same sebe definirajo v številnih sporih in soočenjih (na primer Čehi, Poljaki in Slovenci nasproti Nemcem in Avstrijcem, Slovaki proti Madžarom, Židje proti vsem ostalim). Za konec lahko samo pritrdimo Zelenkovemu dognanju (65-66), da je srednjeevropski kompleks s spremenljivostjo centrov in periferij, s prežemanjem narodnosti, kultur in ver tako rekoč obsojen na spoštovanje kulturne raznolikosti, če hoče preživeti; zavezan je stalni kritiki etnocentričnega principa.

OPOMBE

¹ Prim. *Murkova epocha slovanské filologie*, ur. Miloš Zelenka, Praga: Slovanský ústav AV ČR, 2003 = *Slavia* 72, št. 1 (2003). Poleg spominskih in biografskih člankov (S. Wollman, M. K. Nedvěďová, J. Špirudová, J. Bečka), bibliografije M. Murka in del o njem od leta 1890 do 2002 (J. Bečka in A. Zelenková), študij o njegovem etnološkem in folklorističnem opusu (M. Stanonik, N. Križnar, A. Žele) ter žanrsko-naratološke analize njegovih *Spominov* (I. Pospíšil) vsebuje zbornik tudi razpravi o Murkovem razmerju med slovansko filologijo in nacionalno literarno

zgodovino (D. Dolinar) ter o povezavah med njim in češko primerjalno književnostjo (M. Zelenka).

² To metodo je Zelenka predstavil tudi v zborniku *Kako pisati literarno zgodovino danes?* Ur. D. Dolinar, M. Juvan, Ljubljana: ZRC, 2003.

³ Krejčič je primerjalno književnost obogatil s koncepcijo t. i. estetsko-literarne stratigrafije, ki z razčlenbo motivov in tem ugotavlja udeleženo družbenih slojev v literarnem obtoku. Zelenka in Pospíšil sta nedavno pripravila natis Krejčičevega dela iz leta 1944 (*Sociologie literatury*).

⁴ Prim. Vladimír Vavřínek, ur.: *Current State and Further Perspectives of Slavonic Studies in Central Europe*, Praga: Slovanský ústav AV ČR, 2000; Bogusław Bakula: *Historia i komparatystyka: Szkice o literaturze i kulturze Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*, Poznań: Univ. Im. Adama Mickiewicza, 2000; Riccardo Picchio: »La slavistica italiana negli anni dell'Europa bipartita«, v: G. Brogi Bercoff idr. (ur.), *La Slavistica in Italia*, Rim, 1994, 1-10; Ivan Dorovský: *Slované a Evropa*, Brno: Masarykova univ., 2000; Ivo Pospíšil: *Slavistika na křižovatce*, Brno: Masarykova univ., 2003; Zvonko Kovač: »Pogačnikova regionalna komparatistika«, v: *Literarni izživlji*, Miran Štuhec idr. (ur.), Ljubljana: SAZU; Maribor: Pedagoška fakulteta, 2003, 130-147; Isti: *Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti*, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2001.

⁵ Prim. Vid Snoj: »Globalizacija in mi, drugi: prispevek za simpozij Globalni problemi človeštva in slovanski svet«, *Literatura* 16, št. 159 (2004), 60-88.

⁶ Na 13. Mednarodnem slavističnem kongresu, ki je bil avgusta 2003 v Ljubljani, je bila o tem sprejeta celo protestna izjava.

⁷ Na takšnih izhodiščih je zasnovan brnski projekt primerjalne genologije, ki v žanrih in njihovih prehajanjih iz literature v literaturo odkriva tudi usedline družbenih resničnosti; prim. Ivo Pospíšil, J. Gazda, J. Holzer: *Integrovaná žánrová typologie (Komparativní genologie)*, Brno: Masarykova univ., 1999.

⁸ O tovrstnih dilemah prim. tudi: Ivo Pospíšil: »Literary History, Poststructuralism, Dilettantism, and Area Studies«, v: *Kako pisati literarno zgodovino danes?* 141-157.

⁹ Jonathan Levin: »Embracing the contingent: A pragmatist defense of literary studies«, *Yearbook of Comparative and General Literature* 47 (1999), 3-23.

¹⁰ Matija Murko: *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik*, Graz: Styria, 1897; Isti: *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, Praga: Česká grafická unie; Heidelberg: Carl Winter Universitätsbuchhandlung, 1927; Isti: *Geschichte der älteren südslawischen Literaturen*, ponatis, München: R. Trofenik, 1971; Frank Wollman: *Slovesnost Slovanů*, Praga: Vesmír, 1928; Josef Matl: *Europa und die Slaven*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1964; Dmitrij Tschizewskij: *Vergleichende Geschichte der slavischen Literaturen*, Berlin: Walter de Gruyter, 1968.

¹¹ In vsa ta dejstva je treba še vedno raziskovati, četudi je v zadnjih desetletjih 20. stoletja nekdanje ideologije slovanske vzajemnosti – ki se sicer nikdar niso udomačile v nraveh širših slojev – zamenjala potlačitev zavedanja medsebojnih vezi in, posebej v primeru srednjeevropskih Slovanov, favoriziranje afilicij vsake nacionalne kulture zase na Zahod; vse to z namenom, da bi se vsaka posebej lahko distancirala od travme vključenosti v 'sovjetski tabor', 'Balkan' itn.; te, nekdanj skupne in pogosto tudi prisilne enote, so postale manjvredni drugi.

¹² Dionýz Ďurišin: *Theory of Literary Comparatistics*, Bratislava: Veda, 1984, 273-308; Isti in kolektiv: *Osobitné medziliterárne společenstvá* 1, Bratislava: Veda, 1987, 10-25; Isti: *Teória medziliterárneho procesu 1 / Théorie du processus interlittéraire 1*, Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1995, 11-90.

¹³ Že Stefania Skwarczyńska, Henryk Markiewicz, V. M. Žirmunski, René Etiemble idr. so 'evropocentrizem' ustrezno prepoznali kot 'zahodnoevropocen-

trizem', saj so bili tudi evropski sever, jug in vzhod potisnjeni v komparativistično periferijo (Đurišin, *Teória medzilitérarneho procesu 1 / Théorie du processus interlittéraire* 1, 51, 58–60).

¹⁴ Bertrand Westphal (ur.): *La géocritique: Mode d'emploi*. Limoges: PULIM, 2000.

¹⁵ Prim. Armando Gnisci – Franca Sinopoli: *Introduzione alla letteratura comparata*, Milano: Mondadori, 1999; Susan Bassnett: *Comparative Literature: A Critical Introduction*, Oxford, Cambridge: Blackwell, 1993; Peter V. Zima: *Komparatistik: Einführung in die Vergleichende Literaturwissenschaft*, Tübingen: Francke, 1992; Steven Tötösy: *Comparative Literature: Theory, Method, Application*, Amsterdam, Atlanta: Rodopi, 1998.

¹⁶ Za komparativistiko 70. in 80. let je po Zelenki značilen tudi prispevek strokovnjakov iz t. i. malih držav, ki so kritizirali tradicionalno vplivoslovje, enosmerno učinkovanje 'velikih' na 'male' literature. Med dragocenimi spodbudami iz teh okolij omenja t. i. emigrantologijo: meddisciplinarno obravnavo emigracije kot kulturne dvoživke, ki funkcionira v dveh sistemih – ima zapletena razmerja z matico, organizira pa tudi svoje kulturno življenje, goji biliterarnost in dvojezičnost ipd., ta literatura se veže tako na novo kakor tudi na matično okolje in njune razvojne procese, zato nastopajo težave z literarnozgodovinsko periodizacijo.

¹⁷ Navajam samo nekaj naslovov iz zajetne bibliografije: Janko Kos: »Slovenska literatura in Srednja Evropa«, *Slavistična revija* 38, št. 1 (1990), 11–26; Peter Vodopivec (ur.): *Srednja Evropa*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991; Mitja Velikonja, »Mitologija Srednje Evrope«, *Časopis za kritiko znanosti* 23, št. 176 (1995), 27–43; Niko Jež, Drago Jančar, Adam Michnik: *Disput ali Kje smo, kam gremo?*, Celovec in Salzburg: Wieser, 1992.

¹⁸ Steven Tötösy de Zepetnek: »Comparative Cultural Studies and the Study of Central European Culture«, v: Isti (ur.): *Comparative Central European Culture*, West Lafayette: Purdue univ. press, 2002, 1–32.

Marko Juvan

November 2004